Central Asian Research Journal of Natural and Exact Sciences
INTERNATIONAL SCIENTIFIC, APPLIED AND THEORETICAL JOURNAL
2026 / No. 1 (1)
SCIENCE FOR A SUSTAINABLE CENTRAL ASIA

“NAVOIY” VA “ALISHER NAVOIY” ROMANLARIDA TARIXIY MAKON VA DAVR MUAMMOLARI

Abdusattorova Maftuna Bahodirovna
Sharof Rashidov nomidagi aniq va tabiiy fanlarga ixtisoslashtirilgan maktab o‘qituvchisi

Annotatsiya.
Maqolada Oybekning “Navoiy” (1944) va Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” (2021) romanlarida tarixiy makon va davr (xronotop) talqini qiyosiy aspektda tadqiq etiladi. M.M.Baxtinning xronotop nazariyasi asosida har ikki asarda tarixiy zamonning qamrovi, zamonni tashkil etish tamoyili, makon tipologiyasi hamda tarixiy haqiqat va badiiy to‘qima nisbati aniqlanadi. Tahlil natijasida Oybek romanida zamon 1469–1501-yillardagi ijtimoiy-siyosiy voqealar bilan chegaralangani, makon esa Hirot saroyi va shahar muhiti atrofida jamlangani; Isajon Sulton romanida esa zamon qahramonning butun umrini qamrab olib, “Xazoyin ul-maoniy” devonlarining to‘rt bosqichli tuzilishiga muvofiq tashkil etilgani, makon esa ichki-ruhiy va ramziy qatlamlar bilan boyitilgani asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: tarixiy roman, xronotop, tarixiy makon, badiiy zamon, Oybek, Isajon Sulton, Alisher Navoiy obrazi, tarixiy haqiqat, badiiy to‘qima.

KIRISH

Tarixiy roman o‘tmish voqeligini badiiy idrok etish va uni zamondosh o‘quvchi ongiga yetkazishning eng murakkab shakllaridan biridir. Bu janrda yozuvchi ikki yoqlama mas’uliyatni zimmasiga oladi: bir tomondan, tarixiy faktga sodiq qolishi, ikkinchi tomondan, o‘tmishni jonli va ruhiy jihatdan ishonarli badiiy olam sifatida qayta yaratishi lozim. G.Lukach ta’kidlaganidek, tarixiy romanda buyuk tarixiy voqealarni qayta hikoya qilish emas, balki shu voqealarda ishtirok etgan insonlarni poetik jihatdan “uyg‘otish” muhimdir [4]. Demak, tarixiy asarning badiiy qimmati ko‘p jihatdan muallif tarixiy makon va zamonni qanday qayta qurganiga bog‘liq.

O‘zbek adabiyotida Alisher Navoiy siymosi badiiy talqinning eng mas’uliyatli obyektlaridan biri bo‘lib kelgan. Oybek 1940-yilda yozishni boshlab, 1942-yilda tugatgan va 1944-yilda nashr ettirgan “Navoiy” romani ulug‘ shoir va mutafakkir obrazini yaratgan birinchi yirik epik asar sifatida e’tirof etiladi; asar 1946-yilda Davlat mukofotiga sazovor bo‘lgan va ko‘plab tillarga tarjima qilingan. Oradan qariyb sakson yil o‘tib, 2021-yilda Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” romani nashr etildi [2]. Ikki asarni yaratilish davri, badiiy-estetik tamoyillari va Navoiy shaxsiga munosabati jihatidan bir-biridan farq qiluvchi ikki adabiy davrning namunasi sifatida ko‘rish mumkin.

Mazkur romanlar yuzasidan muayyan tadqiqotlar amalga oshirilgan. Jumladan, D.Umaraliyeva ikki asardagi Navoiy obrazini, xususan, qahramonning yoshlik davriga oid epizodlarni qiyoslagan [5], G.Nurullayeva Isajon Sulton romanining kompozitsiyasi va til xususiyatlarini tahlil qilgan [6], M.Qodirova ikki romanni qiyosiy o‘rganishning metodik imkoniyatlarini ko‘rsatgan [7], B.Karim esa Isajon Sulton romanining g‘oyaviy-badiiy mohiyatini yoritgan [8]. Biroq mavjud ishlarda tarixiy makon va zamon muammosi, ya’ni asarlarning xronotop tizimi maxsus tadqiqot obyekti sifatida yaxlit o‘rganilmagan. Vaholanki, aynan makon va zamonning badiiy modeli tarixiy romanda obraz talqinini, konflikt tabiatini va muallif konsepsiyasini belgilab beradi.

Tadqiqotning maqsadi – Oybekning “Navoiy” va Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” romanlarida tarixiy makon va davrning badiiy talqinini qiyosiy o‘rganib, har ikki asarga xos xronotop modellarini aniqlashdan iborat. Maqsaddan kelib chiqib, quyidagi **vazifalar** belgilandi:

1) romanlarda tasvirlangan tarixiy zamon qamrovini aniqlash;
2) badiiy zamonni tashkil etish tamoyillarini ochib berish;
3) makon tipologiyasini tuzish va qiyoslash;
4) tarixiy haqiqat va badiiy to‘qima nisbatini baholash.

Central Asian Research Journal of Natural and Exact Sciences
INTERNATIONAL SCIENTIFIC, APPLIED AND THEORETICAL JOURNAL
2026 / No. 1 (1)
SCIENCE FOR A SUSTAINABLE CENTRAL ASIA

MATERIAL VA METODLAR

Tadqiqot materiali sifatida Oybekning “Navoiy” romani (Toshkent: Sharq, 2004) [1] va Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” romani (Toshkent: Adabiyot, 2021) [2] matnlari olindi. Nazariy asos vazifasini M.M.Baxtinning xronotop haqidagi ta’limoti o‘tadi. Olim xronotopni adabiyotda badiiy o‘zlashtirilgan makon va zamon munosabatlarining uzviy bog‘liqligi, ya’ni adabiyotning shakliy-mazmuniy kategoriyasi sifatida ta’riflaydi [3]. Shuningdek, adabiyot nazariyasi va mumtoz poetikaga oid o‘zbek olimlarining ishlariga tayanildi [9; 10; 11].

Tadqiqotda quyidagi metodlar qo‘llanildi: *qiyosiy-tipologik* metod – ikki asarning mushtarak va farqli jihatlarini aniqlash uchun; *biografik-tarixiy* metod – roman voqealarini Navoiy hayotining tarixiy manbalarda qayd etilgan sanalari bilan solishtirish uchun; *struktur-semantik* tahlil – kompozitsiya, qism va boblar tizimi, sarlavhalar semantikasini o‘rganish uchun; *germenevtik* talqin – ramziy obraz va detallarning ma’nosini ochish uchun. Tahlil to‘rt mezon asosida olib borildi (1-rasm).

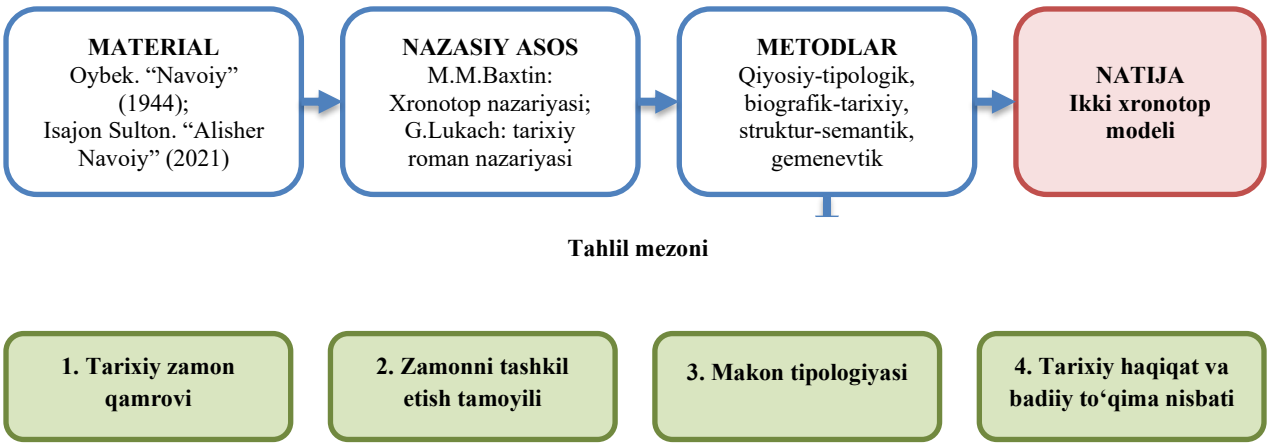

1-rasm. Tadqiqot dizayni va tahlil mezonlari

Makon qatlamlarining ifodalanish darajasi uch bosqichli sifat shkalasi (“sust”, “o‘rta”, “yetakchi”) orqali baholandi. Baholashda tegishli makon turining syujet rivojidagi funksiyasi, tasvirga ajratilgan o‘rni va obraz ruhiyatini ochishdagi ahamiyati inobatga olindi. Ushbu baholash muallif talqiniga asoslanganini alohida qayd etamiz.

NATIJALAR

3.1. Tarixiy zamon qamrovi

Oybek romani voqealari Husayn Boyqaroning Hirot taxtini egallashi (1469) va shu munosabat bilan Alisherning Samarqanddan Hirotga qaytishi bilan boshlanib, shoirning vafoti (1501) bilan yakunlanadi. Demak, asarda qariyb o‘ttiz ikki yillik davr – qahramon hayotining yigirma sakkiz yoshdan umrining oxirigacha bo‘lgan etuklik va keksalik bosqichlari qamrab olingan. Navoiyning bolalik va yoshlik yillari syujetda bevosita tasvirlanmaydi.

1-jadval

Romanlarning qiyosiy tavsifi

Ko‘rsatkich	Oybek. “Navoiy”	Isajon Sulton. “Alisher Navoiy”
Nashr etilgan yili	1944 (yozilgan: 1940–1942)	2021 (Toshkent: Adabiyot)
Adabiy davr	Sovet davri, 1940-yillar	Mustaqillik davri
Tarixiy zamon qamrovi	1469–1501 (≈32 yil)	1441–1501 (≈60 yil)
Qahramon hayotining bosqichlari	etuklik va keksalik	bolalik, yoshlik, o‘rta yosh, keksalik
Kompozitsion tuzilish	xronologik-chiziqli izchillik	“Xazoyin ul-maoniy” devonlariga muvofiq to‘rt qism
Asosiy makon	Hirot (saroy va shahar)	Hirot va qahramon hayot yo‘lidagi makonlar
Zamonni tashkil etuvchi omil	ijtimoiy-siyosiy voqealar	umr fasllari, ma’naviy kamolot bosqichlari

Isajon Sulton romanida esa zamon qahramonning butun umrini – 1441-yildagi tavalludidan 1501-yildagi vafotigacha bo‘lgan oltmish yillik davrni qamrab oladi (1-jadval, 2-rasm). Natijada tarixiy zamon qamrovi Oybek romaniga nisbatan qariyb ikki barobar kengaygan (32 yilga nisbatan 60 yil).

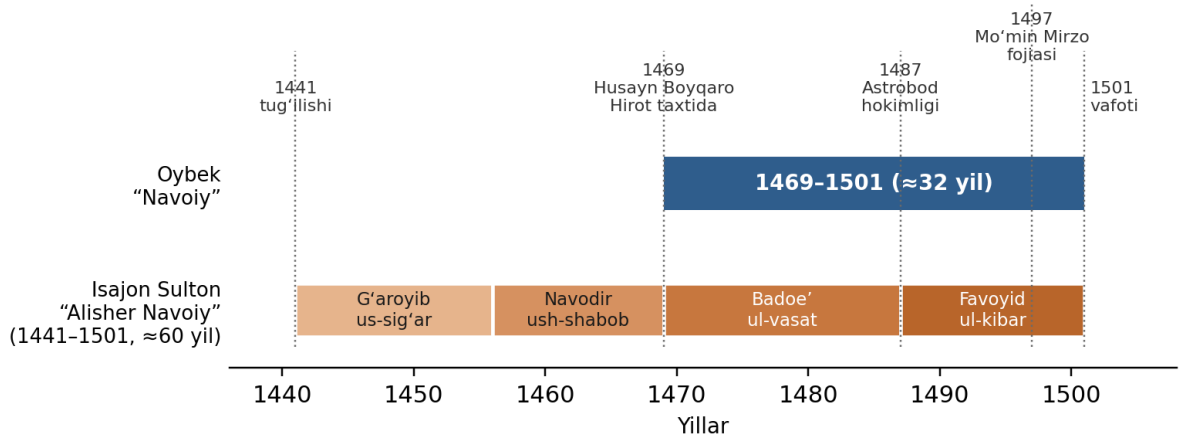

Izoh: Isajon Sulton romani qismlarining yillar bo‘yicha chegaralari shartli (umr bosqichlariga ko‘ra) ko‘rsatilgan.

2-rasm. Romanlarda tarixiy zamonning qamrovi (xronologik sxema)

3.2. Badiiy zamonni tashkil etish tamoyili

Oybek romanida zamon xronologik-chiziqli tamoyil asosida tashkil etilgan. Voqealar tarixiy ketma-ketlikda rivojlanadi, zamon ritmini esa saroy hayotidagi siyosiy o‘zgarishlar, fitnalar va ijtimoiy ziddiyatlar belgilaydi. Bu yerda zamon, eng avvalo, ijtimoiy-tarixiy zamondir: qahramonning ichki kechinmalari ham asosan davlat va jamiyat hayotidagi voqealarga munosabat tarzida ochiladi.

Isajon Sulton romanida zamon boshqa tamoyil – umr fasllari tamoyili asosida qurilgan. Asar to‘rt qismdan iborat bo‘lib, ular Navoiyning “Xazoyin ul-maoniy” kulliyotiga kirgan to‘rt devon – “G‘aroyib us-sig‘ar” (“Bolalik g‘aroyibotlari”), “Navodir ush-shabob” (“Yigitlik nodirotlari”), “Badoe’ ul-vasat” (“O‘rta yosh badialari”) va “Favoyid ul-kibar” (“Keksalik foydalari”) nomlari bilan ataladi. Shu tariqa roman zamoni shoirning o‘zi she’riy merosini tartiblashda qo‘llagan “umr zamoni” modeliga bo‘ysundiriladi: tarixiy xronologiya shaxsning ma’naviy kamolot bosqichlari bilan uyg‘unlashadi. Tadqiqotchilar ham asarning struktura va kompozitsiya jihatidan pishiq ekanini qayd etadi [6].

Isajon Sulton romanida zamon ramziy qatlam bilan ham boyitilgan. Masalan, Mo‘min Mirzo fojiasi tasvirida tun obrazi voqealarning dramatik cho‘qqisiga aylanadi: yozuvchi ta’biricha, “tun jodugari vaqt xuftondan o‘tgandan so‘ng, makr-hiyla to‘rini” keng yoyadi, saroy uzra esa go‘yo “musibat qushi” uchib yuradi [2]. Bu yerda tabiiy vaqt (tun, xufton) axloqiy-ramziy mazmun kasb etib, zamon va makon yagona obrazli tizimga birlashadi.

3.3. Makon tipologiyasi

Har ikki romanda Hirot markaziy makon hisoblanadi, ammo uning badiiy funksiyasi farqlanadi. Oybek Hirotni keng ijtimoiy panorama sifatida tasvirlaydi: saroy, madrasa, bozor, hunarmandlar hayoti va xalq turmushi bir butun “shahar organizmi”ni tashkil etadi. Saroy – hokimiyat, fitna va siyosiy kurash makoni; shahar esa Navoiyning xalqparvarlik faoliyati namoyon bo‘ladigan ijtimoiy maydon. Astrobod epizodi qahramonning saroydan uzoqlashtirilishi, ya’ni siyosiy ajralish makoni sifatida talqin etiladi; Samarqand esa asosan syujetning boshlang‘ich nuqtasi sifatida esga olinadi (3-rasm, a).

Isajon Sulton romanida makon qahramonning butun hayot yo‘li bo‘ylab kengayadi. Hirot bilan bir qatorda Samarqand ham mustaqil badiiy makon sifatida gavdalanadi; bu jihat Navoiyning Samarqanddagi faoliyati talqiniga bag‘ishlangan maxsus tadqiqotda ham qayd etilgan [12]. Romanning xronologik qamrovi shoir bolaligi va yoshligini ham o‘z ichiga olgani sababli uning badiiy geografiyasi biografik manbalarda qayd etilgan boshqa makonlar (Mashhad, Taft, Astrobod) bilan bog‘lanish imkoniga ega (3-rasm, b).

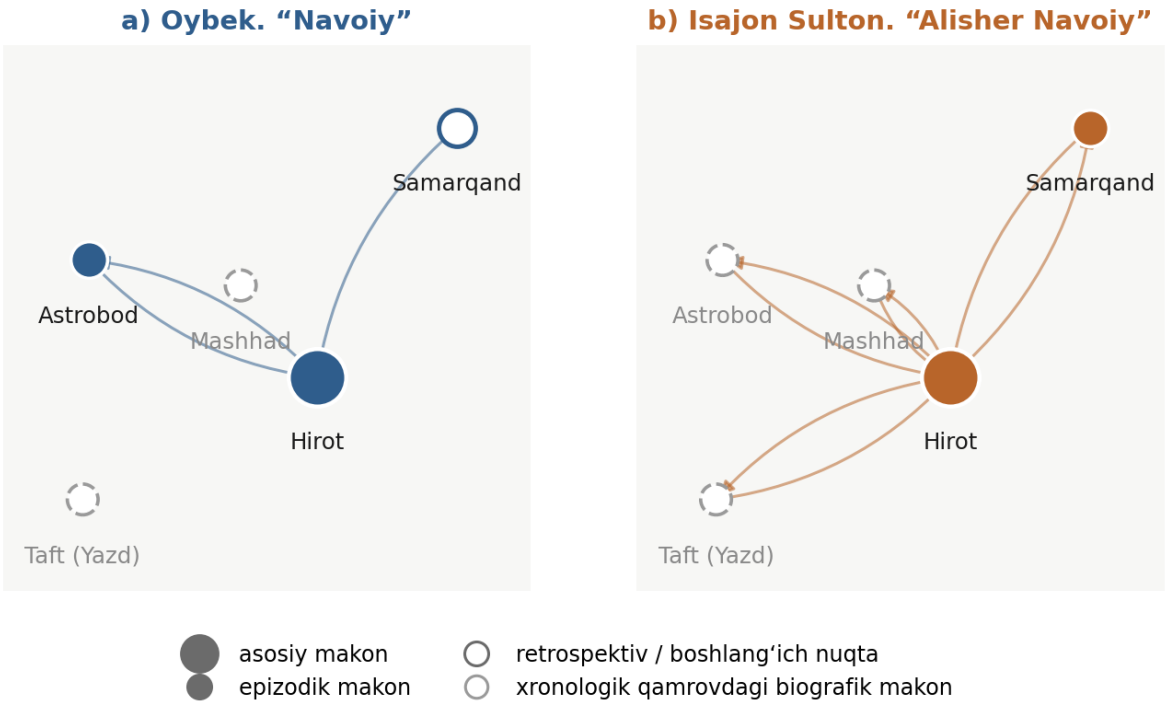

3-rasm. Romanlarda tarixiy makonning geografik sxemasi: a – Oybek, b – Isajon Sulton (nuqtalarning joylashuvi taxminiy koordinatalarga asoslangan)

Makonni qatlamlar bo‘yicha tahlil qilish ikki asar o‘rtasidagi tub farqni yanada aniq ko‘rsatadi (2-jadval, 4-rasm). Oybek romanida real-geografik va ijtimoiy-maishiy makon yetakchilik qiladi; ichki-ruhiy makon qahramonning mulohazalari va ichki monologlari orqali ochiladi, ramziy makon esa nisbatan sust ifodalangan.

	Oybek “Navoiy”	Isajon Sulton “Alisher Navoiy”
Real-geografik makon	**yetakchi**	**yetakchi**
Ijtimoiy-maishiy makon (saroy, bozor, madrasa)	**yetakchi**	o‘rta
Ichki-ruhiy makon (ko‘ngil, xotira, tush)	o‘rta	**yetakchi**
Ramziy makon (tun, yo‘l, ramziy detal)	sust	**yetakchi**

4-rasm. Makon qatlamlarining romanlarda ifodalanish darajasi (muallif baholashi)

Isajon Sulton romanida real makon bilan bir qatorda ichki-ruhiy (ko‘ngil, xotira, tush) va ramziy (tun, yo‘l, ramziy detallar) makon yetakchi o‘rinni egallaydi. Romanda peyzajning syujet rivoji va davr ruhini ochishdagi roliga bag‘ishlangan tadqiqotlar [13] ham ushbu xulosani tasdiqlaydi.

2-jadval

Makon tipologiyasi va uning badiiy funksiyasi

Makon turi	Oybek. “Navoiy”	Isajon Sulton. “Alisher Navoiy”
Real-geografik	Hirot, Astrobod; Samarqand – boshlang‘ich nuqta	Hirot, Samarqand va shoir hayot yo‘lidagi boshqa shaharlar
Ijtimoiy-maishiy	saroy – fitna va siyosiy kurash maydoni; bozor, madrasa, hunarmandlar – xalq hayoti panoramasi	saroy – ma’naviy sinov maydoni; ijtimoiy fon qahramon ruhiyatiga bo‘ysundirilgan
Ichki-ruhiy	ichki monolog va mulohazalar; asosan ijtimoiy muammolarga munosabat	ko‘ngil, xotira, tush – obrazning asosiy mavjudlik makoni
Ramziy	ayrim detallar darajasida	tun, yo‘l, ramziy detallar – axloqiy-falsafiy mazmun tashuvchi obrazlar

3.4. Tarixiy haqiqat va badiiy to‘qima nisbati

Oybek romanida tarixiy shaxslar (Navoiy, Husayn Boyqaro, Abdurahmon Jomiy, Kamoliddin Behzod, Mirxond, Xondamir, Majididdin, Nizomulmulk) bilan bir qatorda Arslonqul, Dildor, Sultonmurod kabi to‘qima obrazlar muhim o‘rin tutadi. Ular orqali yozuvchi xalq hayoti, oddiy kishilar taqdiri va ijtimoiy ziddiyatlarni asarga olib kiradi; natijada tarixiy makon jamiyatning quyi qatlamlari hisobiga kengayadi.

Isajon Sulton romanida tarixiy shaxslar doirasi qahramon hayotining ilk davri hisobiga kengaygan: masalan, Temuriylar sulolasining nufuzli vakilasi Gavharshodbegim obrazi ham asardan o‘rin olgan. Yozuvchi tarixiy faktlar orasidagi bo‘shliqlarni ruhiy-psixologik tahlil, ramziy epizodlar va mumtoz nasrga yaqin badiiy til vositasida to‘ldiradi. Bu hol zamonaviy o‘zbek romanchiligida badiiy psixologizmning kuchayishi bilan bog‘liq umumiy tendensiyaga mos keladi [14].

MUHOKAMA

Olingan natijalar ikki romandagi tarixiy makon va zamon talqini tasodifiy emas, balki har bir asar yaratilgan davrning estetik talablari va muallif konsepsiyasi bilan bog‘liq ekanini ko‘rsatadi. Oybek romani 1940-yillarda – sotsialistik realizm metodi hukmron bo‘lgan, tarixiy mavzuga sinfiy yondashuv talab etilgan va Ikkinchi jahon urushi sharoitida vatanparvarlik ruhi kuchaygan davrda yaratilgan. Shu bois yozuvchi Navoiyni, eng avvalo, xalqparvar davlat arbobi, adolat va ma’rifat homiysi sifatida ko‘rsatadi; romanda shoirning ijodiy jarayoniga nisbatan uning ijtimoiy-siyosiy faoliyati kengroq o‘rin egallaydi. Tarixiy makonning saroy va shahar atrofida jamlanishi, zamonning ijtimoiy-siyosiy voqealar bilan o‘lchanishi aynan shu konsepsiyadan kelib chiqadi.

Isajon Sulton romani mustaqillik davrida, milliy-ma’naviy merosni mafkuraviy qoliplardan xoli holda qayta anglash jarayonida yaratildi. Yozuvchi Navoiy shaxsini ijtimoiy funksiya bilan cheklamay, uni ko‘ngil egasi, shoir va mutafakkir, komil inson ideali sifatida talqin qiladi. B.Karim ushbu asarni “Insoniyat quyoshi ta’rifida bitilgan roman” sifatida baholaydi [8]. Zamonning umr fasllari bo‘yicha tuzilishi, makonning ichki-ruhiy va ramziy qatlamlar bilan boyishi ana shu konsepsiyaning badiiy ifodasidir.

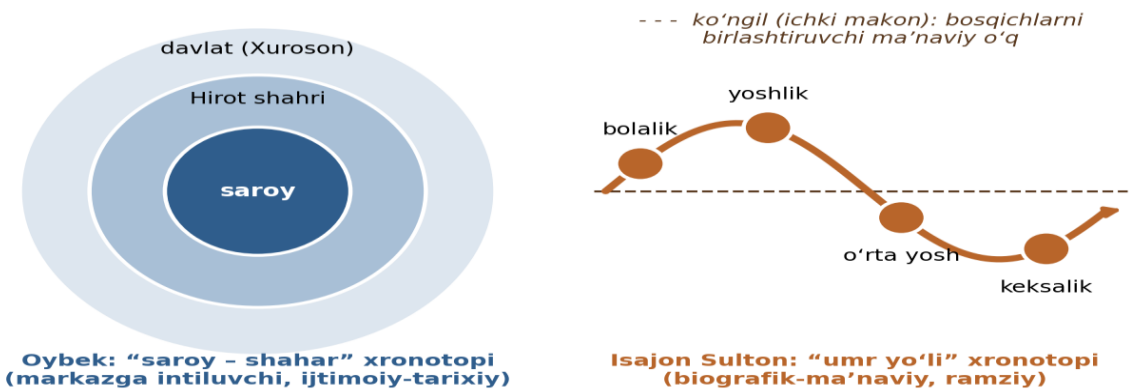

5-rasm. Romanlardagi xronotop modellari (konseptual sxema)

M.M.Baxtin nazariyasi nuqtayi nazaridan, Oybek romanida ijtimoiy-tarixiy xronotop – “saroy – shahar” xronotopi yetakchilik qiladi: makon markazga (saroyga) intiluvchi konsentrik tuzilishga ega, zamon esa tarixiy voqealar zanjiri sifatida harakatlanadi. Isajon Sulton romanida esa Baxtin ta’riflagan “yo‘l” xronotopi va biografik zamon unsurlari uyg‘unlashgan “umr yo‘li” xronotopi shakllangan: makon qahramon hayotining bosqichlari bo‘ylab ochiladi, ularni esa ko‘ngil – ichki ma’naviy makon birlashtirib turadi (5-rasm, 3-jadval).

3-jadval

Xronotop modellarining qiyosiy tavsifi

Parametr	“Saroy – shahar” xronotopi (Oybek)	“Umr yo‘li” xronotopi (Isajon Sulton)
Makon tuzilishi	konsentrik, markazga (saroyga) intiluvchi	bosqichma-bosqich ochiluvchi, yo‘l shaklidagi
Zamon turi	ijtimoiy-tarixiy zamon	biografik-ma’naviy zamon
Asosiy konflikt	shaxs va saroy muhiti (tashqi konflikt)	ko‘ngil va dunyo (ichki konflikt), shaxs va muhit (tashqi konflikt)
Qahramon maqomi	davlat arbobi, xalqparvar homiy	shoir-mutafakkir, komil inson
Tarixiylik tamoyili	faktografik aniqlik, keng ijtimoiy panorama	fakt va ramz sintezi, psixologik chuqurlik

Tadqiqot natijalari D.Umaraliyeva [5] va G.Nurullayeva [6] ishlaridagi xulosalarni to‘ldiradi: agar ularda qiyoslash asosan obraz va kompozitsiya darajasida olib borilgan bo‘lsa, ushbu maqolada ikki asar o‘rtasidagi farq xronotop darajasida, ya’ni badiiy olamning makon-zamon asoslari darajasida tizimlashtirildi. Shu bilan birga, tadqiqotning ayrim cheklovlari ham mavjud: makon qatlamlarini baholash sifat mezonlariga asoslangan va muallif talqiniga tayanadi. Kelgusida bu masalani matnning korpus tahlili, xususan, makon va zamon leksikasining miqdoriy tahlili orqali chuqurlashtirish maqsadga muvofiq.

XULOSA

Oybekning “Navoiy” romanida tarixiy zamon qahramon hayotining 1469–1501-yillarini qamrab olgan bo‘lsa, Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” romanida bu davr 1441–1501-yillarni, ya’ni mutafakkirning butun umrini o‘z ichiga oladi va natijada tarixiy qamrov qariyb ikki barobar kengaygan. Shu bilan birga, Oybek romanida zamon ijtimoiy-siyosiy voqealar izchilligi asosida tashkil etilgan bo‘lsa, Isajon Sulton romanida “Xazoyin ul-maoniy” devonlarining tuzilishiga muvofiq ravishda umr fasllari tamoyili yetakchilik qiladi.

Asarlarning makon va muhit tasvirida ham o‘ziga xos farqlar mavjud: Oybek romanida real-geografik va ijtimoiy-maishiy makon ustun tursa, Isajon Sulton romanida ichki-ruhiy va ramziy makon muhim o‘rin egallaydi. Bu kabi xususiyatlar ikki romanida ikki xil xronotop modeli shakllanganini ko‘rsatadi: ijtimoiy-tarixiy “saroy – shahar” xronotopi va biografik-ma’naviy “umr yo‘li” xronotopi. Mazkur farqlar Alisher Navoiy obrazi talqinining ijtimoiy-gumanistik yo‘nalishdan ma’naviy-axloqiy (komil inson g‘oyasi) yo‘nalishga tomon siljiganini yaqqol aks ettiradi.

Mazkur tadqiqot natijalaridan oliy ta’lim muassasalari va ixtisoslashtirilgan maktablarning o‘zbek adabiyoti darslarida, shuningdek, tarixiy roman poetikasiga bag‘ishlangan maxsus kurslarda samarali foydalanish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Oybek. Navoiy: roman. – Toshkent: Sharq, 2004.
2. Isajon Sulton. Alisher Navoiy: roman. – Toshkent: Adabiyot, 2021.
3. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике // Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. – Москва: Художественная литература, 1975. – С. 234–407.
4. Lukács G. The Historical Novel. – London: Merlin Press, 1962.
5. Umaraliyeva D.S. Navoiy obrazi (Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” va Oybekning “Navoiy” romani misolida) // Scholar. – 2024. – Vol. 2, № 3. – B. 122–125.
6. Nurullayeva G. Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” romani til xususiyatlari va asar kompozitsion tuzilishining o‘ziga xos jihatlari // Молодые учёные. – 2023. – Т. 1, № 7. – B. 70–72.

7. Qodirova M.Sh. Oybekning “Navoiy” va Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” romanlarini qiyosiy o‘rganish orqali talabalarda mustaqil fikrlashni shakllantirish // Sustainability of Education, Socio-Economic Science Theory. – 2023.

8. Karim B. Hazrat Alisher Navoiyga ehtirom yoxud Insoniyat quyoshi ta’rifida bitilgan roman to‘g‘risida bir-ikki og‘iz so‘z // Yangi O‘zbekiston. – 2021. – 10 avgust. – № 160. – B. 6.

9. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2018.

10. Umurov H. Adabiyotshunoslik nazariyasi. – Toshkent: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004.

11. Boltaboyev H. Sharq mumtoz poetikasi. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2008.

12. Shomurodov S.D., Iskandar qizi S. Alisher Navoiyning Samarqanddagi faoliyati talqini (Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” romani misolida). – 2025. – DOI: 10.5281/zenodo.15338269.

13. Davronova S.A. Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” romanida mohirona tasvir (peyzaj haqida) // International Conference Dedicated to the Role and Importance of Innovative Education in the 21st Century. – 2022.

14. Botirova Sh. Badiiy psixologizm kriteriylari va zamonaviy o‘zbek romanchiligi // Tafakkur ziyosi. – 2020. – № 2.